

[Zelena tranzicija Evrope](#), plan da ekonomija bloka bude **klimatski neutralna do 2050. godine**, zahtevao je od plodne doline [Jadra](#) u Srbiji, u kojoj lokalno stanovništvo uzgaja maline i gaji pčele, da napravi ogromne žrtve kako bi omogućila drugim zemljama da prave električne automobile.

Nalazište u ovom regionu ima dovoljno litijuma za proizvodnju milion **EV baterija**, a multinacionalni rudarski gigant [Rio Tinto](#) želeo je da potroši 2,4 milijarde dolara za izgradnju **najvećeg rudnika litijuma u Evropi** na ovoj lokaciji. Međutim, meštani i ekološki aktivnisti usprotivili su se projektu, tvrdeći da će naneti nepopravljivu štetu životnoj sredini.

Projekat je zvanično zaustavljen u januaru prošle godine posle višemesečnih protesta, a Rio Tintu su oduzete dozvole za istraživanje litijuma. Ali do danas nije poznato da li je projekat zaista „zakopan“.

Postoji široko rasprostranjena sumnja da je projekat samo privremeno otkazan i da bi se ovo pitanje moglo ponovo naći na dnevnom redu, jer se vide ekonomske koristi, posebno u svetlu očekivanog usvajanja [Zakona EU o kritičkim sirovinama](#).

Evropa ima velike planove da ukine automobile na fosilna goriva. Evropska unija je u julu 2022. predložila zabranu prodaje novih automobila na benzin i dizel do 2035. godine.

Blok želi da te automobile zameni električnim vozilima, napravljenim od lokalno proizvedenih sirovina, poput litijuma. Najveći proizvođači litijuma su trenutno Australija, Čile i Kina.

Ali Evropa ima ambicije da proizvodi više materijala potrebnih za električne automobile kod kuće. Ovi materijali su izuzetno skupi za otpremu i transport. Odnosno, mnogo je jeftinije i sigurnije imati ove operacije u blizini fabrika za proizvodnju baterija ili pogona za proizvodnju automobila.

Za Evropljane je to takođe i bezbednosno pitanje. Zvaničnici su upozorili da EU ne može dopustiti da zameni svoje trenutno oslanjanje na fosilna goriva zavisnošću od kritičnih sirovina.

Problem je što Evropljani nemaju poverenja u rudarske kompanije u svojim dvorištima. Otpor sa kojim se Rio Tinto suočio u Srbiji nije jedinstven. Portugal je takođe prošle godine bio svedok protesta protiv kopanja litijuma.

Rudarska kompanija Vulkan Enerdži pauzirala je svoje aktivnosti u vezi sa litijumom u nemačkom regionu Gornje Rajne nakon što se suočila sa protivljenjem lokalne zajednice. Međutim, žestina protivljenja Srbije rudniku predstavlja veliki problem za ambicije Evropske unije da nabavlja [litijum](#) bliže kući. Naime, EU ne može da postigne svoje [klimatske ciljeve](#) bez sirovina poput litijuma, a bloku biti potrebno 18 puta više litijuma do 2030. godine, a 60

puta više do 2050. godine.

Ofanziva Rio Tinta u selu Gornje Nedeljice počela je ubrzo nakon što je rudarska grupa otkrila potpuno novu vrstu minerala na tom području 2004. godine. Mineral, nazvan jadarit po dolini Jadra u kojoj je pronađen, sadržao je i borate i litijum – dva materijala koji imaju ulogu u zelenoj tranziciji. Litijum se koristi u EV baterijama, dok se borati mogu koristiti za razvoj projekata energije vetra i sunca.

U narednim godina, zaposleni u Rio Tintu su se potrudili da se uključe u život na selu Gornje Nedeljice. Kompanija je takođe emitovala oglase na lokalnim TV stanicama, u kojima su poručivali lokalnim stanovnicima da zajedno mogu da spasu planetu.

Meštani nisu bili previše zabrinuti kada je Rio Tinto objavio da želi da izgradi skroman rudnik na samo 20 hektara. Rekli su da će to biti moderan rudnik koji neće štetiti prirodi. Međutim, u 2022. godini meštani su otkrili da su se planovi za njihovo selo drastično promenili – Rio Tinto je želeo da gradi rudnik na 600 hektara.

Lokalni stanovnici objašnjavaju da su počeli da se bore protiv rudnika kada su saznali da ih kompanija laže 14 godina - kada su saznali koliki je zaista rudnik. Tada je počelo da se postavlja i pitanje životne sredine.

Gardijan je imao uvid u studiju koju je finansirao Rio Tinto, u kojoj se navodi da će rudnik izazvati nepovratne promene u ekosistemima i lokalnim rekama. U studiji je preporučeno napuštanje planirane eksploatacije i prerade minerala jadarita.

U tom trenutku je lokalni gnev prema Rio Tintu zapalio nacionalne frustracije koje se tiču odnosa Srbije sa stranim rudarskim kompanijama – investitore privlači mala zemlja jer se graniči sa EU, ali nema iste stroge propise.

U aprilu 2022. hiljade ljudi je učestvovalo u protestima u Beogradu koji su postali poznati kao „ekološki ustanak“. Ti protesti su sa prekidima trajali do kraja godine. Aktivisti inicijative „Pravo na vodu“ smatraju da [Vlada Srbije](#) planira da u narednih 15 godina otvori 40 rudnika, uključujući sedam rudnika litijuma, ocenjujući da je Rio Tinto metafora za sve različite investitore i sve rudnike koji se planiraju u Srbiji.

Meštani sela Gornje Nedeljice veruju da je Rio Tinto uložio previše da bi se zaustavio, bez obzira na rezultat. Kompanija je stvorila sopstvenu tehnologiju za vađenje jadarita, koji se ne koristi nigde drugde u svetu. Iako je vlada otkazala projekat, nema znakova da se Rio Tinto sprema da ode. Mašine su ostale, a rudarska kompanija je nastavio da kupuje lokalne nekretnine.

Era posle zastoja Rio Tinta

S druge strane, postoje procene da će Nemačka i Češka da iskoriste šansu koju je Srbija imala za otvaranje rudnika litijuma, jer će one da otvore te rudnike. Analize pokazuju da će cena litijuma u narednim godinama porasti četiri puta, s tendencijom da nastavi vrtoglavi rast.

Klima u društvu ne idu na ruku rudarskim kompanijama u Srbiji, ali to ne znači da se u zemlji u pozadini ne razvija veoma dinamičan rudarski biznis.

Iako je krajnji ishod istaživanja neizvestan i zahteva značajne investicije, Ministarstvo rudarstva i energetike i dalje dobija veliki broj zahteva za izdavanje dozvola za rudarska istraživanja. Ovde se postavlja pitanje zašto bi neko investirao novac ako je šansa da će pronaći rudu svega jedan odsto?

Ukratko, može se reći da model poslovanja firmi koje u Srbiji započinju rudarska istraživanja ima za cilj da one pronađu partnera koji će ih kasnije otkupiti, a time i preuzeti istražna prava.

One žele da novac zarade ili prodajom firme nekom većem igraču, odnosno da u firmi koja ih je kupila dobiju vlasnički udeo. Po sličnom modelu, nekoliko domaćih rudarskih kompanija prešlo je u strano vlasništvo.

Stručnjaci za rudarstvo ocenjuje da se velike kompanije ne bave početnim fazama istraživanja, već uskaču tek kada istraživanja ozbiljnije odmaknu. Trenutno u Srbiji postoje samo dva ozbiljna igrača u rudarstvu u svetskim okvirima – Rio Tinto i [Zidin](#).

Ekoliški aktivisti poručuju da rudarske kompanije koje se bave eksploatacijom i primenjenim geološkim istraživanjima nemaju nameru da odu iz Srbije i da će ih biti sve više.

Nalazišta litijuma u EU

Značajna ležišta litijuma otkrivena su i članicama EU, poput Nemačke i Češke, a manja ležišta nalaze su u Španiji, Portugalu, Austriji, Francuskoj i Finskoj.

Najnoviji izveštaj Geološkog zavoda SAD pokazuje da srpski litijum čini samo tek malo više od 1 odsto ukupnih svetskih količina, u poređenju sa 24 odsto u Boliviji, 21 odsto u Argentini i tri procenta u Nemačkoj.

Procenjuje se da bi vađenje rude iz izvora u blizni Bazela i Frankfurta u Nemačkoj proizvelo mnogo manje ugljen-dioksida nego iskopavanje i prerada srpskog litijuma, ali Zeleni u nemačkoj vladi se tome protive. Ova nalazišta u dolini Rajne nalaze se na velikim dubinama i zahtevaju nove tehnologije ekstrakcije koje mogu izazvati zemljotrese, a njihova ekološka i ekonomska održivost još uvek nije dovoljno istražena.

Kada je u pitanju nalazište u Češkoj, akcije u kompanije European Metals Holdings skočile su u januaru na berzama i u Sidneju i u Londonu, nakon što je saopšteno da je njen projekat litijuma Cinovec klasifikovan kao strateški projekat. U pitanju je najveći evropski resurs

litijuma.

Ovo znači da će projekat imati prioritet za dobijanje grantu iz Fonda za pravednu tranziciju, koji podržava zelenu tranziciju regiona Evropske unije koji se oslanjaju na fosilna goriva i imaju visoke emisije.

Finansiranje bi moglo da ubrza razvoj projekta i skрати vreme do proizvodnje prve rude.

European Metals kontroliše dozvole za istraživanje projekta litijuma/kalaja Cinovec u Češkoj. Komunalna kompanije ČEZ, u kojem država ima 70 udela udela, drži 51 odsto akcija u projektu, preko lokalne podružnice Geomet.

Kada sa radom, rudnik Cinovec će proizvoditi 29.386 tona litijum hidroksida godišnje tokom svog 25-godišnjeg proizvodnog veka, prema ažuriranoj studiji izvodljivosti, objavljenoj početkom januara.